

Inleiding

In deze bundel brengen naaste en verre collega's van Prof. Ludo Beheydt een hulde aan zijn rijk gevulde academische carrière als hoogleraar Nederlandse taal en cultuur aan de Université catholique de Louvain. Zes van zijn eerder gepubliceerde artikelen vormen de leidraad van de bundel. Ze weerspiegelen de brede interesse die Ludo altijd heeft gekoesterd voor de verschillende uithoeken van de Nederlandse taal, in het bijzonder taalkunde, taalverwerving, cultuur(kunde) en identiteit. De contribuanten werd gevraagd om met een van de geselecteerde artikelen in discussie te gaan en zo de denkoefening verder te zetten. Dit leidde tot een waaier van diverse bijdragen waarin de Nederlandse taal en cultuur centraal staan.

Dit boek brengt verschillende vakgebieden samen die de laatste decennia wat uit elkaar zijn gegroeid. Het is thematisch geordend en bevat twee delen, die ten slotte elk in het vraagstuk naar (culturele) identiteit uitmonden. De eerste sectie, getiteld "Kunst, cultuur en beeldvorming", beschouwt cultuur zoals Ludo Beheydt ze ziet: als een betekenispatroon, een onbepaalbare reeks tekens die samen zorgen voor culturele betekenis. In deze kunsthistorische, cultuurgerichte en imagologische bijdragen gaat de aandacht zowel naar schilderkunst als naar literatuur uit. Beide worden benaderd als betekenisvolle uitdrukkingen van de cultuur waarin ze zijn ontstaan. Naast het bevragen van de culturele eigenheid en identiteit laten de contribuanten hierin zien hoe de kunst van de Nederlanden door de tijden heen ook andere culturen heeft geïnspireerd en welke vruchtbare semiotische lectuur dit nog kan opleveren vanuit het perspectief van andere naties, regio's en taalgebieden.

De tweede sectie is taalkundig van aard en heeft de titel "Vreemdetalen- en immersieonderwijs, taalperceptie en contrastieve taalkunde". Ze sluit aan bij Ludo Beheydts voortdurende interesse voor onderwerpen binnen de toegepaste taalkunde, in het bijzonder zijn aandacht voor verschillende vormen van vreemdetalenonderwijs, waarin, volgens hem, meer plaats geruimd zou moeten worden voor inzichten uit de contrastieve taalkunde. Het boek sluit af met de retrospectieve tekst *Tekens van identiteit* waarop de titel van deze publicatie zinspeelt. Hij weerspiegelt immers hoe Ludo Beheydt taal en cultuur via identiteit onlosmakelijk aan elkaar koppelt.

1. Kunst, cultuur en beeldvorming

Drie van de geselecteerde artikelen van Ludo Beheydt hebben te maken met kunst en cultuur in Vlaanderen en Nederland. Ze worden hierna vergezeld van bijdragen over in de tijd gespreide kunstobjecten en (literaire) teksten, die in chronologische volgorde worden aangeboden.

Het eerste deel van dit boek opent met de bijdrage van Hans Beelen, die in het voetspoor treedt van Ludo Beheydt's semiotische benadering van culturele identiteit. In zijn onderzoek naar de *Historia de gentibus septentrionalibus* (1552) van de Zweedse katholieke kerkfunctionaris en humanist Olaus Magnus laat Beelen zien hoe de beschrijvingen van het hoge noorden aansluiten bij de Nederlandse fascinatie voor zo een 'exotische' plaats. Tegelijkertijd is het mogelijk om in die blik op het verre noorden op voorzichtige wijze culturele waardebeoordelingen aan te duiden.

In het kunsthistorische artikel *Hoog en laag in de cultuurgeschiedenis. Een semiotische analyse van het portret van Anna du Pire van Bartholomeus van der Helst* legt Ludo Beheydt door middel van een exemplarische analyse van het "portret historië" verschuivingen bloot in cultuurhistorische beschouwingen over de zeventiende-eeuwse schilderkunst. Hij doelt daarbij "op de boeiende verschuiving van de idealistische filosofische benadering van de cultuur naar de antropologische die eigenlijk neerkomt op een verleggen van het accent van hoge cultuur naar lage cultuur maar met impliciete bevestiging van de hinderlijk geworden dichotomie" (Beheydt 2012: 399).

De bijdrage van Anita Srebnik sluit bij die bewogen en rijke periode aan en handelt over het 'raadsel Almanach'. Almanach was een Antwerpse schilder die in de tweede helft van de zeventiende eeuw uit de Lage Landen vertrok en zich, na een kort verblijf in Italië, in Slovenië (Krain) ging vestigen. Ondanks het succes van zijn oeuvre is er tot op heden weinig over Almanach bekend. Aan de hand van een analyse van het maatschappelijke en culturele klimaat in het zeventiende-eeuwse Krain en van een aantal schilderijen van Almanach probeert Anita Srebnik meer te weten te komen over het leven en het werk van deze in Slovenië zeer geliefde schilder uit de Lage Landen.

De volgende tekst van Ludo Beheydt is gewijd aan *Ensor en Van Gogh als iconen van het modernisme in de Nederlanden*. Centraal in dit artikel staat het idee dat zowel Ensor als Van Gogh spilfiguren zijn voor de omwenteling van het realisme naar het modernisme in de late negentiende eeuw in de Nederlanden. Modernisme definieert Beheydt als "een vernieuwingsbeweging die zich afzet tegen de traditie en die vernieuwingsbeweging kan gaan van zoekende verandering, zoals in het impressionisme van Monet, tot en met radicale breuken zoals in het expressionisme van Hodler of Munch of het kubisme van Picasso of Braque" (Beheydt 2005: 197).

De bijdrage van Jelica Novaković-Lopušina richt zich voornamelijk op de Servische schilder en tekenaar Tikalo. Novaković-Lopušina gaat uit van de integratieve blik van Ludo Beheydt, die bij de Servische kunsthistoricus Milan Kašanin echoot, en onderzoekt de invloed van de kunst der Nederlanden op Tikalo. Ondanks het idee dat de culturele identiteit van de Lage Landen voor menig Zuid-Europeaan vooral naar de Noord-Nederlandse cultuur verwijst, toont de auteur hier aan dat het Servische perspectief van een integratieve blik getuigt, die zowel het Noorden als het Zuiden opneemt: "apart en toch één".

De drie volgende bijdragen besteden nadere aandacht aan literatuur, culturele bemiddeling en beeldvorming. Wilken Engelbrecht buigt zich over de wijze waarop het Tsjechische tijdschrift *Moderní revue* (gesticht in 1894) als doorgeefluik fungeerde voor een deel van de Nederlandse en Vlaamse letteren en schilderkunst. Het tijdschrift werd in het bijzonder door het Franse symbolisme beïnvloed. Vooral Tachtigers en, iets later, kunstenaars rond het Vlaamse tijdschrift *Van Nu en Straks* en rond de Belgische groep *Les XX* werden erin besproken.

In het onderzoek van Hubert Roland staat de figuur van Wilhelm Hausenstein centraal, een Duitse schrijver en kunstcriticus die zich als actor van de *Flamenpolitik* van de Duitse bezetter tijdens de Eerste Wereldoorlog nader voor België interesseerde. Roland stelt een opmerkelijke spanning vast tussen enerzijds het politieke-institutionele discours van Hausenstein, die, allicht door de omstandigheden gedwongen, een separatistische en pro-Vlaams visie aanhangt, en anderzijds het kunsthistorische discours van de man, die in de inleiding van zijn monografie over Bruegel eerder verzoenende taal spreekt en voor wie de schilder in zijn werk “die gebundenen Elemente des Belgierstums” tot uiting brengt.

Ook de bijdrage van Sonja Vanderlinden heeft die tussenpositie en het bastaard zijn tussen culturen als onderwerp. Onder de titel *Een literaire wandeling langs ‘t zèitje’* houdt de auteur halt in Oostende. Ze wandelt door de koningin der badsteden met schrijvers en schilders mee op zoek naar sporen van geschiedenis, kunst en cultuur in de stad en zoekt uit hoe niet alleen het evidente natuurdecor en de natuurbewoning (de Noordzee), maar ook de stad zelf een stel hedendaagse, zowel Nederlandstalige als Franstalige auteurs inspireerde. In haar bespreking van die imaginaire wereld komen zowel verschillende (literaire) genres als artistieke modaliteiten aan bod. Ook het schrijverschap van afzonderlijke auteurs en enkele prominente Oostendse beelden uit de literatuur passeren de revue.

Als afsluiter van dit eerste deel komt het artikel *Cultuur in Vlaanderen of Vlaamse cultuur*, waarin Ludo Beheydt het heeft over de “zeurende controverse” die hij herkent in de culturele wereld in Vlaanderen. Enerzijds verzetten kunstenaars en cultuurdragers zich “publiekelijk tegen het epitheton ‘Vlaams’ omdat ze menen dat in deze postmoderne, geglobaliseerde wereld alleen nog plaats is voor een internationale, universele kunst en het adjectief ‘Vlaams’ associëren ze met een provincialistische geboorneerdheid die verdacht riekt naar een enggeestig nationalisme” (Beheydt 2013: 25). Maar anderzijds is er het beleid van de Vlaamse gemeenschap dat “de neiging [toont] om kunstenaars uit de eigen gemeenschap juist als boegbeelden van de Vlaamse cultuur te promoten”. Volgens Beheydt zijn identiteit en cultuur onlosmakelijk verbonden met de gemeenschap waar de kunstenaars deel van uitmaken. Hij concludeert dan ook:

De afwijzing van het epitheton ‘Vlaams’ door een aantal Vlaamse cultuurdragers, hoe begrijpelijk ook tegen de achtergrond van het maatschappelijk debat, houdt een onhoudbare contradictie in. Geen kunstenaar – literator, musicus, theatermaker, schilder – kan artistieke betekenis creëren los van de maatschappij. Een boodschap die niet begrepen wordt omdat ze los staat van het betekenisweb waarin ook de kunstenaar participeert, is betekenisloos. L’art pour l’art is een wensdroom en een illusie, omdat de kunstenaar nu eenmaal deel uitmaakt van een cultuur. (33-34)

2. **Vreemdetalen- en immersieonderwijs, taalperceptie en contrastieve taalkunde**

Ludo Beheydt heeft altijd een voorliefde gehad voor toegepaste taalkunde. Dit begon met zijn onderzoek naar eerste taalverwerving, dat verder evolueerde naar werk over vreemdetaalverwerving en –onderwijs. In 2008 verscheen zijn artikel *Perspectieven voor het vreemdetalenonderwijs in een interculturele maatschappij*, waarin hij stelt dat de “communicatieve wending in het vreemdetalenonderwijs (...) drastische gevolgen [had] voor de didactiek en de methodiek” (Beheydt 2008a: 31), met name vooral de grammatica verzeilde in de vergeethoek en de aandacht werd (bijna) uitsluitend op woordenschatkennis gericht. Deze (r)evolutie zorgde op haar beurt voor een reeks reacties *tegen* dit exclusieve communicatieve taalonderwijs, met aandacht voor intercultureel taalonderwijs, taakgericht maar ook immersieonderwijs.

In het verlengde van zijn aandacht voor vreemdetalenonderwijs verscheen, ook in 2008, Beheydts artikel *Immersieonderwijs en contrastieve taalkunde* waarin hij, na een beschrijving van een reeks methodologische principes die in het immersieonderwijs gevolgd worden, een pleidooi houdt voor meer “contrastieve instructie” in dit type onderwijs, waarbij rekening gehouden wordt met de uitermate belangrijke invloed van transfer, zowel positieve als negatieve, tijdens het vreemdeen tweedetaalverwervingsproces. Dit betekent dat de moedertaal een prominente(r) plaats moet krijgen in het immersieonderwijs: “als vergelijkingsmateriaal en als volwaardige instructietaal naast de tweede taal” (Beheydt 2008b: 103).

Verschillende collega’s gaan verder in op deze nog steeds hevig gedebatteerde onderwerpen. Pierre Godin gaat specifiek in op het onderwerp vreemdetalenonderwijs en toetst de verwachtingen van de leerplannen leesvaardigheid aan de realiteit. Over immersieonderwijs gaan de bijdragen van Heinz Bouillon, Laurence Mettwie & Pernelle Lorette, en Laurent Rasier, Anh Vu Bui, Anthony Jouniaux & Philippe Hiligsmann, terwijl Dolores Ross het onderwerp contrastieve taalkunde verder aankaart. In aanloop naar Ludo Beheydts afrondende bijdrage over identiteit tonen Dassargues & Perrez, ten slotte, hoe metaforenonderzoek ingezet kan worden om talige elementen van identiteitsconstructie aan het licht te brengen.

De eerste contribuerende bijdrage van deze sectie reflecteert op de methodologische keuzes die in het vreemdetalenonderwijs zijn gemaakt, in het bijzonder in Franstalig België. In zijn artikel met de titel *Lire un texte authentique en langues étrangères : quelques précisions chiffrées* meet Pierre Godin of en in welke mate de leerlingen van het Franstalige middelbaar onderwijs de doelstellingen voor leesvaardigheid halen zoals voorgeschreven door het leerplan “Compétences minimales en matière de communication en langues modernes”. Hij concludeert dat het niveau dat van de leerlingen verwacht wordt veel te hoog gegrepen is en pleit voor een herziening van het leerplan dat rekening houdt met recent wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de lexicologie.

Bouillon stelt in zijn artikel de volgende vraag: *L’enseignement par immersion linguistique précoce : un enseignement sélectif ?* Op basis van een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de gegevens van één lagere school die vroege immersie praktiseert, is het antwoord veeleer negatief. Minder dan 15% van de leerlingen verlaat het immersieonderwijs vanwege (onoverkomelijke) leerproblemen. Wel moet de school bereid zijn individuele, tijdelijke moeilijkheden op te vangen.

Mettwie & Lorette nemen immersieonderwijs via een andere invalshoek onder de loep. In hun bijdrage *Tweetalig onderwijs als Belgische “philtre d’amour”*. *Attitudes van Franstalige CLIL-leerders van het Nederlands* gaat hun aandacht naar de “taalattitudes en leermotivatie” van Franstalige immersie leerlingen en ook naar de “motieven van hun ouders”. De resultaten van hun studie tonen aan “dat leerlingen allesbehalve onverschillig blijven ten aanzien van de doeltaal, de cultuur en de sprekers. Hun attitudes zijn openlijk positiever dan die van de controlegroep [leerlingen uit het traditioneel onderwijs] en hun motivatie, zowel extrinsiek als intrinsiek, ligt een stuk hoger”. Immersieonderwijs draagt dus degelijk bij tot een positieve instelling ten opzichte van de vreemde taal, waarmee waarschijnlijk de socio-culturele doelstellingen van dit type onderwijs zeker bereikt lijken.

Rasier, Bui, Jouniaux & Hiligsmann gaan eveneens in op de vergelijking van Franstalige leerders van het Nederlands in het immersie- en in het traditionele middelbaar onderwijs. In hun bijdrage *Klemtoon in het Nederlands van Franstalige immersie- en niet-immersie leerlingen* gaan ze na in hoeverre de twee types leerders de beklemtoning van samengestelde woorden in het Nederlands onder de knie hebben en welke factoren hun klemtoonproductie in samenstellingen beïnvloedt. Het onderzoek laat zien dat de leerlingen uit het immersieonderwijs over het algemeen significant betere resultaten behalen dan de leerlingen uit het traditionele middelbaar onderwijs. Ondanks die betere prestatie kan hun klemtoonproductie echter niet als ‘near-native’ worden beschouwd. Op basis van hun resultaten vragen de onderzoekers meer aandacht voor vormkenmerken (‘vormgevoeligheid’) en contrastieve aspecten, zowel in het immersie- als in het traditionele middelbaar onderwijs.

Ross ten slotte gooit het over de contrastieve boeg en presenteert een analyse van lexicalisatiepatronen van actie- en bewegingswerkwoorden in het Nederlands en het Italiaans. Ze bevestigt dat zogenaamde S-talen (*Satellite-framed languages* zoals het Nederlands) en V-talen (*Verb-framed languages* zoals het Italiaans) op dit gebied verschillende lexicale en morfosyntactische patronen ter beschikking stellen van de spreker, waarbij “S-talen (...) de aandacht van de taalgebruiker tot details inzake de manier van beweging [dwingen], die V-talen als (...) veelal aan de inferentie van lezer of luisteraar toevertrouwen. V-talen lijken meer aandacht te hebben voor statische beschrijvingen en bekommeren zich wellicht meer om weergave van de concrete en emotionele omgeving waarin mensen zich bewegen.” Ze pleit ervoor om deze contrastieve inzichten ook aan bod te laten komen in de vertaalkunde en de vreemdetaalverwerving.

Zoals de titel van deze bundel al laat vermoeden, komt identiteit bij Ludo Beheydt in verschillende vormen aan bod, ook in de taal. Een taalkundige benadering van identiteit is te vinden in de bijdrage van Alix Dassargues en Julien Perrez met de titel *Een semantische studie van identiteits-constructie. Het geval van Franstaligen uit Vlaanderen en Nederlandstaligen uit Wallonië*. De complexe relatie tussen taal en identiteit wordt er uitgediept op basis van een metafooranalyse van sociolinguïstisch enquêtemateriaal van resp. Franstaligen en Nederlandstalige minoriteitsgroepen in Vlaanderen en Wallonië. Waar taal voor meerderheidsgroepen een natuurlijke band met de omringende culturele gemeenschap oproept, staat taal voor Franstaligen in Vlaanderen en voor Nederlandstaligen in Wallonië ook centraal in hun beleving van een gemengde identiteit.

In 2010 staat dit thema identiteit centraal in de rede die Ludo Beheydt uitspreekt ter gelegenheid van zijn afscheid als bijzonder hoogleraar op de leerstoel ‘De Nederlanden in de wereld’ aan de Universiteit Leiden. *Tekens van identiteit. Een semiotische benadering van kunst en taal* rond dit boek mooi af, illustrerend hoe nauw taal, kunst en culturele identiteit met elkaar verbonden zijn. Die stelling berust op het besef dat “kunst, net als taal geïnterpreteerd kan worden als een systeem van tekens met culturele betekenis”.

In deze bundel werd slechts een (representatieve) selectie van artikelen opgenomen uit Ludo Beheydts rijke bibliografie, die overigens achteraan in dit boek te vinden is. Het palet dat Ludo’s carrière gekleurd heeft, is uiteraard nog veel breder, intenser en gevarieerder. En het schilderij is nog niet af! We wensen hem nog vele goede en inspirerende jaren toe.

Liesbeth Degand, Philippe Hiligsmann, Laurent Rasier, Matthieu Sergier,
Stéphanie Vanasten, Kristel Van Goethem

Louvain-la-Neuve, mei 2014.